

CONSEMĂNĂRI DESPRE MANIFESTĂRILE CULTURALE ROMÂNEȘTI ÎN PRESA MAGHIARĂ DIN ORADEA (1868—1906)

de
VIOREL FAUR
TÓTH JÁNOS

Cercetarea istoriografică recentă s-a aplecat cu mai multă obiectivitate asupra interferențelor culturale româno-maghiare din Bihor, al căror caracter progresist este evident. Au fost, prin urmare, reliefate acele strădanii și chiar reușite de apropiere dintre români și maghiari, de solidarizare și de luptă comună pentru eliberare socială și națională. S-a constatat, de asemenea, faptul că viața culturală a fost perimetrul cel mai favorabil pentru stabilirea unui dialog fertil între intelectualii români și maghiari din Bihor. În aceeași ordine de idei, se cuvine a fi subliniat adevărul că inițiativele individuale au avut, fără îndoială, un efect catalitic, iar cu timpul vehicularea unor idei și convingeri de o profundă umanitate a trezit în conștiința locuitorilor ecouri puternice, care s-au menținut în consens cu evoluția istorică.

În a doua jumătate a veacului trecut, activitățile organizate de societățile culturale au fost, cu certitudine, un cadru propice de înfiripare a unor contacte spirituale. Presa vremii, în care s-au reflectat unele aspecte ale vieții culturale, ne oferă o serie de informații documentare în acest sens, utile reconstituirii istoriografice și cunoașterii cât mai exacte a experiențelor culturalizatoare ale înaintașilor.

La manifestările publice ale Societății de lectură din Oradea luau parte intelectualii de frunte, atât români cât și maghiari. Numele lor sînt menționate în relatările apărute în presă, care aveau valoare de cronici teatrale și muzicale. Informațiile legate de activitatea acestei societăți, prezente în presa maghiară din Oradea, se disting prin tonul lor cald, apreciativ. Din șirul acestora relevăm obișnuitele *anunțuri*¹ și *invitații* la sedințele deschise, publicarea programelor detaliate² și, bineînțeles, ade-

¹ *Nagyvárad* *Lapok*, 1869, nr. 42, p. 3; nr. 44, p. 3; *Nagyvárad*, 1875, nr. 23, p. 4; nr. 117, p. 3.

² *Nagyvárad* *Lapok*, 1870, nr. 48, p. 2.

vărate cronici despre desfășurarea lor³. Cităm, spre edificare, din „*Nagyváradi Lapok*“ („Foile Orădene“): „În ziua de 2 iunie tineretul român de la Academia de drept și de la Gimnaziul Superior organizează o ședință literară publică cu concursul corului elevilor de la preparandia greco-catolică, urmată de recitaluri susținute de elevi în mai multe limbi. *Succesul ședințelor organizate atît în cursul anului trecut, cît și în anii prece- denți de către tineretul român constituie o garanție pentru participanți, că și cu această ocazie vor avea parte de o seară plăcută*“⁴. Cu doi ani mai târziu, colaboratorul aceluiași ziar mărturisea următoarele: „*Noi care, de ani de zile frecventăm cu asiduitate reprezentațiile acestei societăți, considerăm drept o datorie plăcută să atragem atenția publicului asupra acestora*“⁵. În continuare sînt remarcate rezultatele obținute pe tărîmul cultivării limbii și a literaturii române, subliniindu-se meritele excepționale ale conducătorilor ei, în special cele ale lui Iustin Popfiu.⁶ În numărul din 18 iunie 1870 al ziarului „*Nagyváradi Lapok*“ (Foile Orădene“) a fost publicat un amplu reportaj privind desfășurarea ședinței publice a societății orădene⁷, autorul insistînd asupra rolului artei și literaturii ca mijloc eficient de apropiere dintre națiuni. Sînt, fapt notabil, reproduse secvențe din expunerea lui Iustin Popfiu, ca argument demonstrativ. Cu numele lui Iustin Popfiu, de altfel, ne întîlnim frecvent în coloanele ziarelor maghiare din Oradea⁸. Amintim doar comentariile despre sărbătorirea zilei sale onomastice, apărute sub titlul semnificativ *Serbarea comună a tinerilor români și maghiari*, la care „mai mulți tineri, români și maghiari, au toastat pentru înțelegerea frățescă dintre cele două națiuni“⁹.

Asemenea materiale publicistice se referă și la celelalte societăți culturale, la activitatea culturală în general a românilor bihoreni. Cu titlu de curiozitate, notăm și faptul că ideea Reuniunii de cîntări „*Hilaria*“ apare într-un articol de fond al ziarului *Nagyvárád* (Oradea Mare), din 10 iulie 1870, deci cu cinci ani mai devreme de constituirea ei propriuzisă. În cazul Reuniunii „*Hilaria*“, alături de anunțuri, invitații, programul manifestărilor și reportaje privind desfășurarea acestora¹⁰, merită să evidențiem aprecierile favorabile, pline de admirație față de portul și dansul național românesc.¹¹

Aducînd în discuție realități etnografice, reactualizăm un pasaj dintr-un articol apărut în ziarul *Bihar* (Bihor) avînd ca obiect conținutul unei expoziții cu produse ale „industriei“ țărănești: „Exponatele etnogra-

³ *Ibidem*, 1868, nr. 11, p. 3.

⁴ *Ibidem*, nr. 9, p. 3.

⁵ *Ibidem*, 1870, nr. 48, p. 2.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, nr. 49, p. 1.

⁸ *Nagyvárád*, 1870, nr. 126, p. 4; 1871, nr. 3, p. 3; 1873, nr. 284, p. 2; *Bihar*, 1872, nr. 152, p. 2.

⁹ *Nagyvárád*, 1871, nr. 136, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*, 1910, nr. 35, p. 4; nr. 55, p. 4; 1914, nr. 30, p. 5.

¹¹ *Ibidem*, 1871, nr. 161, p. 3; 1914, nr. 47, p. 8.

face, și în special portul popular românesc din Bihor, vor fi reprezentate în mod lăudabil. Mulți nici nu-și imaginează cât de multe variante pitorești are portul popular din Bihor, din zona Beiușului și Vașcăului, confecționate fiecare de către poporul însuși, în cadrul meșteșugurilor casnice¹².

Revenind la manifestările culturale românești, despre care sînt interesante ecouri în presa maghiară, le amintim pe cele organizate de Căminul român din Beiuș¹³, precum și în favoarea Seminarului român¹⁴, a Școlii secundare de fete¹⁵, sau în scopul ajutorării soldaților români răniți în războiul de independență¹⁶. Mai mult, interesul presei nu s-a limitat la părțile bihorene, edificatoare în această direcție fiind prezența datelor privind expunerile de mare popularitate susținute de intelectualii români în Sibiu¹⁷, ori despre concertul de la Baia Mare în beneficiul Societății pentru fondul de teatru român¹⁸.

Un alt capitol, demn de analiză, din punctul de vedere al obiectului incursiunii noastre, îl constituie activitatea unor personalități marcante ale culturii bihorene, cu atît mai mult cu cît în cazul lor trebuie să subliniem puternicul ecou stîrnit în rîndurile locuitorilor, români și maghiari deopotrivă. Ca o particularitate demnă de remarcat în cazul Bihorului, menționăm prezența frecventă a personalităților, indiferent de naționalitate, în asociațiile culturale ale vremii. Astfel, Iosif Vulcan figura printre membrii Societății de arheologie și istorie, avînd ocazia de a fi la curent cu dezbaterile științifice ale acesteia.

Un aspect, poate mai puțin cunoscut, al preocupărilor de animator cultural a lui Iosif Vulcan, ca și acelea de catalizator al apropierei culturale româno-maghiare, l-am aflat cercetînd în legătură cu premisele constituirii Societății literare „Szigligeti“ din Oradea.

„Societatea pentru cultivarea frumosului, înființată în orașul de pe Crișul Repede la începutul deceniului al optulea al secolului trecut, „a desfășurat o activitate lăudabilă în direcția înfloririi vieții spirituale“, dar în toamna anului 1890 și-a încetat acțiunea de prezentare a unor expuneri, pentru motivul că „Iosif Vulcan, care timp de șase ani a fost sufletul acesteia, s-a obosit în căutarea conferențiarilor“¹⁹.

Prin prisma demersurilor unor personalități ca Iosif Vulcan sau Márki Sándor, I. Bădescu, A. Marienescu, Ember György și altele, devine evident faptul că se simțea acut necesitatea acestei colaborări culturale, pe cît de firească, pe atît de eficientă, sub unghiul accesului reciproc la valori spirituale care îmbogățeau orizonturile de pînă atunci. Este sufi-

¹² *Bihar*, 1879, nr. 57, p. 2—3.

¹³ *Nagyvárad*, 1871, nr. 154, p. 3.

¹⁴ *Nagyváradí Lapok*, 1870, nr. 40, p. 2.

¹⁵ *Nagyvárad*, 1871, nr. 6, p. 3.

¹⁶ *Szabadság*, 1877, nr. 109, p. 4; nr. 118, p. 3.

¹⁷ *Nagyvárad*, 1871, nr. 14, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, 1870, nr. 194, p. 3.

¹⁹ *Láng József, A Szigligeti-Társaság első tíz éve* (Primii zece ani ai Societății Szigligeti), Oradea, 1902, p. 9.

cient dacă accentuăm asupra rolului *Familiei*, în coloanele căreia și-au găsit loc numeroase informații despre unele lucrări ale personalităților maghiare, multiple traduceri din lirica maghiară a veacului al XIX-lea. Vulcan însuși a fost autorul unor traduceri în ambele sensuri, cîștigîndu-și un bun renume în epocă, dovadă fiind și alegerea sa, în 1871, ca membru al *Societății Kisfaludy*²⁰. În cuvîntul său de salut, adresat noului membru al societății, cunoscutul om de cultură Greguss Ágost subliniază: „Prin persoana domnului Vulcan societatea și-a ales ca membru nu numai personalitatea care cu atît succes cultivă literatura națiunii române vecină nouă, dar totodată aduce literatura acestei națiuni în contact reciproc cu literatura națiunii maghiare. În împrejurările săbiilor încrucișate ale Europei, cu atît mai îmbucurătoare ni se pare întinderea și acceptarea brațului păcii“.²¹

Prin ce altceva, dacă nu prin interesul publicului maghiar față de cultura românească din Bihor, pe de o parte, prin convingerea intimă a autorului Márki Sándor cu privire la utilitatea contactelor culturale, pe de altă parte, s-ar putea explica munca migăloasă de culegere a datelor și informațiilor, care și-a găsit finalitatea într-o lucrare (apărută în 1880) cu tendințe de cuprindere monografică a realizărilor cultural-literare ale românilor din Bihor.

Printre promotorii apropierei culturale româno-maghiare se numără, în a doua jumătate a secolului trecut, și figura interesantă și poate insuficient cunoscută a lui Ember György. Activînd decenii în șir la Oradea, Ember György s-a dovedit un neobosit traducător de folclor românesc. O bună perioadă de timp aproape că nu găsim un număr al cotidianului *Nagyvárad* (Oradea Mare) în care să nu apară, sub semnătura lui, cîntece, balade, schițe, traduse din românește sau inspirate din viața poporului român²². Unele dintre acestea apar ca adevărate seriale, întinse pe parcursul a 14—16 numere consecutive ale cotidianului amintit²³. Demn de remarcat este și faptul că, încă în 1871, a depus la Societatea „Kisfaludy“ o culegere de traduceri din folclorul românesc, culegere care, așa cum se relatează în presa orădeană, prin hotărîrea ședinței din 1 martie 1871 a Societății „Kisfaludy“, a fost dată spre recenzare „specialistului bine cunoscut în orașul nostru, Iosif Vulcan“.²⁴ Culegerea respectivă a și fost tipărită în 1877, cu titlul *Cîntece și balade românești*, fiind semnată de I. Vulcan, Ember Gy. și I. Grozescu.²⁵

²⁰ Kéký Lajos, *A százéves Kisfaludy-Társaság története (1836—1936)*, (Istoricul de o sută de ani al Societății Kisfaludy). Budapesta, 1937, p. 152.

²¹ *Nagyvárad*, 1871, nr. 129, p. 1; Köteles Pál, *Iosif Vulcan în literatura maghiară, în Familia*, 1970, nr. 4, p. 19.

²² *Nagyvárad*, 1871, nr. 46, p. 1—3; nr. 61, p. 1—2; nr. 90, p. 1; 1875, nr. 90, p. 1—2; nr. 104, p. 1; nr. 274, p. 1—2.

²³ *Ibidem*, 1872, nr. 204—211, p. 1—2; 1876, nr. 150—155, p. 1—2; nr. 276—291, p. 1—2.

²⁴ *Ibidem*, 1871, nr. 53, p. 3.

²⁵ *Ibidem*, 1877, nr. 36, p. 3.

În deplin consens cu cele arătate mai sus au activat și alte două personalități legate de Societatea de lectură, și anume Ioniță Bădescu, respectiv Atanasie M. Marienescu. Primul, care de altfel a colaborat și la presa maghiară sub numele de Bányai, a tradus în limba maghiară poezii de Vasile Alecsandri, precum și din opera lui Eötvös József în românește. Ajungând în România, el a obținut succese deosebite prin traducerea poeziei *Nebunul* de Petőfi, care a fost prezentată — împreună cu un studiu despre aceasta — în cadrul Cercului literar „Orientul“ din București, în 1869²⁶. Dincolo de valoarea artistică a traducerii, mai important ni se pare faptul că la dezbaterile pe marginea traducerii a participat și tânărul Eminescu. Iată cum, prin strădaniile laudabile ale lui I. Bădescu, s-a putut realiza prima întâlnire spirituală dintre cei doi titani ai poeziei universale.

În legătură cu At. M. Marienescu, unul dintre reprezentanții de seamă ai folcloristicii românești, este relevabilă împrejurarea că materiale folcloristice culese de acesta au apărut, în traducere maghiară, în coloanele presei orădene. De asemenea, nu considerăm întâmplătoare alegerea sa, către sfârșitul secolului trecut, ca membru al Societății literare „Szigligeti“ din Oradea.²⁷

Dintre contactele stabilite între instituțiile culturale române și maghiare menționăm inițiativa Societății de arheologie și istorie din Oradea de a realiza un schimb de literatură istorico-culturală cu societatea ASTRA. Demne de atenție ni se par și știrile apărute în presa orădeană privind cercetările efectuate de către Nicolae Densușianu, trimisul Academiei Române, în arhivele bihorene. Aceste cercetări s-au referit în mod special la *Răscola țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan* și la relațiile feudale.²⁸

Teatrul a constituit, de asemenea, un domeniu generos al manifestării unor contacte culturale. Deosebit de utile, sub acest raport, sînt consemnările elogioase ale unor ziare orădene privind turneul trupei marelui actor bucureștean Mihail Pascaly, la reprezentațiile căreia, „Publicul maghiar a participat în număr foarte mare“. De o semnificație aparte este, neîndoielnic, premiera din 1903 a piesei lui Iosif Vulcan *Ștefăniță Vodă cel Tânăr* (în traducerea lui Papp János). Senturile profunde ale acestui eveniment — al cărui ecou a ajuns pînă la București²⁹, așa cum ne demonstrează presa vremii — au fost puse în lumină de către militantul pentru frăția și colaborarea româno-maghiară, poetul Ady Endre: „... Această premieră trebuie împletită armonios cu alta, mai grandioasă. Cu premiera înfrățirii româno-maghiare, în numele culturii“³⁰.

²⁶ Beke György, *Tolmács nélkül* (Fără tălmăci), București, 1972, p. 370.

²⁷ Láng József, *op. cit.*, p. 42—43.

²⁸ *Bihar*, 1879, nr. 161, p. 2; nr. 177, p. 2.

²⁹ *Nagyvárad Napló*, 1903, nr. 52, p. 2.

³⁰ *Ibidem*, nr. 53, p. 1—2.

Un real interes îl prezintă, din unghiul de vedere al lucrării noastre, spectacolele date de trupa lui A. P. Bănuț în vara anului 1911, ca și cele din toamna anului 1913, când comitetul de teatru al orașului Oradea a ridicat obiecții față de reprezentațiile preconizate de trupa lui Victor Antonescu.³¹ Alături de intelectualii români (Dr. Aurel Lazăr) și dintre cei maghiari, în frunte cu directorul teatrului, Erdélyi Miklós, au intervenit pe lângă autorități, pentru a obține aprobarea necesară.³²

La începutul anului 1906, baritonul Nicolae Corfescu de la Opera Română din București se afla în turneu prin Transilvania. După ce a „obținut un succes general la Cluj“, el s-a îndreptat spre Oradea, cu intenția de a susține un concert pe scena teatrului din acest oraș. Faptul s-a produs la 12 martie, după ce anterior a fost anunțat în presa locală³³. Interesante sînt însă aprecierile care apar în paginile ziarului *Nagyvárad* (Oradea Mare), care dezvăluie modul cum a fost primit „cîntărețul cu o voce splendidă“ de către spectatorii orădeni. Dar să reproducem un pasaj edificator din cuprinsul cotidianului amintit: „Nicolae Corfescu, renumitul baritonist al teatrului bucureștean a prezentat arii din opere, răsplătit fiind cu aplauze însuflețite de către spectatori, care au umplut sala. Corfescu dispune de o voce minunată și cultivată, pe care o interpretează cu un deosebit simț artistic.“ Nicolae Corfescu a interpretat și două cîntece maghiare, ceea ce a „stîrnit ovații sporite“³⁴ din partea publicului.

Din materialul publicistic valorificat cu acest prilej se desprinde adevărul că în presa maghiară din Oradea au fost formulate, nu de puține ori, considerații exacte în legătură cu unele din inițiativele și momentele culturale românești ale perioadei cercetate. Toate acestea s-au constituit ca veritabile mărturii ale confraternității spirituale, în numele unei firești și necesare colaborări, care avea menirea de a asigura un viitor demn pentru toți locuitorii patriei noastre.

³¹ Arhivele Statului Oradea, *Fond Primăria municipiului Oradea*, dos. nr. 976, f. 34.

³² *Ibidem*, f. 42.

³³ *Nagyvárad*, 1906, nr. 60, p. 7; *Nagyvárad* *Napló*, 1906, nr. 61, p. 5.

³⁴ *Nagyvárad*, 1906, nr. 61, p. 5.